

KAPSABET HIGH SCHOOL

102/2 -

**KISWAHILI
LUGHA**

- KARATASI YA 2

JULAI 2022

Jina.....Nambari ya Mtahiniwa.....

Sahihi Tarehe.....

2022 TRIAL 2 JULY INTERNAL EXAMINATION

*(Kenya Certificate of Secondary
Education)*

Maagizo

- Jibu maswali yote*
- Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika karatasi hii ya maswali*
- Majibu yote **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili*
- Karatasi hii ina kurasa 14 zilizopigwa chapa*
- Watahiniwa ni lazima wahakikishe kuwa kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.*

Kwa matumizi ya mtahini pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	

4	10	
Jumla	80	

UFAHAMU

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Watu husema mengi kuhusu maisha, wengine husema mtu anapozaliwa hatima yake huwa imeshaamuliwa na Mwenyezi na hata afanye nini hakuna wa kubadilisha, yaani kama *majaaliwa* yake ni awe mwizi stadi katika *siku zake za halafu*, basi atakuwa mwizi stadi bila shaka; kama *majaaliwa* yake ni awe daktari maarufu, basi atakuwa daktari mashuhuri, na kadhalika, Watu kama hawa wana msimamo sawa na ule wa raia wa Uyunani (Ugiriki) wanaoamini kuwa maisha ya kila binadamu yana sehemu mbili kuu: sehemu mbaya na sehemu nzuri. Wayunani hawa wanashikilia kuwa kila mtu lazima azionje sehemu zote mbili katika aushi yake na kwamba haiwezekani kuliepuka jambo hili. Watu hawa pia wanaamini kuwa miungu wao ndio wanaoamua maisha yao yatafuata mkondo gani. Yaani, wana imani kamili kwenye jaala eti kwa vile *wino wa Mungu haufutiki*.

Kwa bahati mbaya, humu nchini mwetu wapo watu ambao wanashiriki imani hiyo ya *majaaliwa*. Wao wanaamini kuwa wanapozaliwa, kazi yao kuu ni kuponda raha kwani hatima yao Mungu anajua na hata wafanye nini hawawezi kuibadilisha. Kwa hivyo kazi yao hapa ni kukaa *sambejambe* na kuingojea hatima hiyo. Ukipiga alinacha utagundua kuwa asilimia kubwa ya watu wanaishi katika ufukara mkubwa lakini si kwa sababu hayo ndiyo *majaaliwa* yao kama wanavyodai, lakini ni kutokana na tabia ya kufanya *msirimbo miradi* yote iliyo mbele yao.

Maisha si *majaaliwa*. Hutegemea mipango na juhudi. Mtu asipojibidiisha na kupanga maisha yake vilivyo, basi bila shaka mambo *yatamwendea mvange* na ataishia kuishi maisha ya ufukara wa sina sinani. Ukitazama binadamu wengi katika nyanja mbalimbali, utaona kuwa hawana utaratibu imara wa kuendesha maisha yao. Chukua mfano wa vijana. Wao ndio waliokabiliwa vikali na tatizo hili. Wawapo shuleni, wengi wao hawana haja na elimu. Wanaamini kuwa shuleni ni pahali pa kuonjea utamu wa maisha huku wakingoja kubaleghe na kuoa au kuolewa. Wengi hujihusisha na vitendo vya ajabu kama kushiriki katika migomo. Sigara haziwatoki midomoni. Majira ya jioni hawapatikani tena shuleni kwani huwa wametorokea mijini na vitongojini kuponda raha. Dawa za kulevya nazo ndizo hizo. Wengine wanazielewa zote kwa majina hata wameshawahi kuonja kila sampuli ya dawa zenyewe. Si ajabu kuwa tayari baadhi yao ni wagonjwa wa ukosefu wa kinga mwilini. Wapo wale *mahiri* wa kufanya biashara yenyewe ya kusambaza dawa hizo za kulevya; walanguzi waliokubuhu hasa. Kuwepo kwao- shuleni hakuhusiani kwa vyovyote na elimu. La hasha. Ni mahali tu kwa kusukumia miradi yao hiyo. Wengine ni majambazi. Wao hushirikiana na wavunja sheria wengine kupora mali ya wenyewe bila ya mtu yeyote kuwashuku. Haya yote huweza kuonekana kama *yamepigwa chuku*. Lakini ukikumbuka hivi majuzi kifurushi kilichojaa

bunduki kilipatikana chumbani mwa mwanafunzi mmoja chuoni, basi utanza kuyaamini haya yote.

Wanafunzi wengine huifanya kazi yao kuu kuwa ile ya kuwahangaisha wenzao. Katika baadhi ya shule, wanafunzi hasa wa kidato cha pili hujihusisha na vitendo vya kuwadhulumu wenzao wa kidato cha kwanza. Wengine wamefika kiwango cha kuwatisha na hata kuwapiga walimu wao. Wawapo huko nyumbani huwa ni balaa tupu, baadhi yao huvaa mavazi ya ajabu. Kina dada huvaa nguo fupi kiasi kwamba utadhani wako uchi. Ukiwauliza kisa na maana wanakujibu kuwa eti ndio mtindo. Wengine huweka herini chungu nzima masikioni mwao na kujipaka rangi za kutisha midomoni. Wengine bila kusita hushirikiana kimwili na wavulana na hata wazee ambao huwafurahisha daima kwa *darahima* na zawadi kochokocho. Ugonjwa wa 'Ukimwi' si mgeni kwao. Sababu kuu ni kuwa wengine, hasa waliokulia mijini, wana mazoea ya kutembelea vilabu na kushiriki ulevi pamoja na ngono. Si ajabu kwamba baadhi yao *wameenda jongomeo* na wengine wako safarini kuelekea kuko huko. Wakikutana na kina dada watalii kutoka ng'ambo wanazuzuliwa na hizo ngozi zao nyeupe pepepe na kuapa kuwa nao pia ni lazima watakuwa kama wao. Wanafanya juu chini kutafuta ngwenje ili kujinunulia vipodozi aina aina vya kupaushia ngozi zao. Wasichana wengine hawasomi tena. Wametulia tuli kama maji mitungini humo majumbani wakiwanyonyesha wana wao waliopata kupitia harakati zao hizo.

Wavulana nao hawaachwi nyuma. Neno 'nidhamu' ni istilahi mpya kwao. Wao wanaishi leo, kesho itajililia. Wengine nywele wameziacha kuwa *matimtimu* utadhani ni wajukuu wa majemedari wa vita vya Mau Mau. Wamejitoboa mashimo chungu nzima masikioni ili wavae herini mbilimbili au tatutatu kulingana na mtindo uliopo. Wengine hata nywele wameonelea bora kuzisuka ili wafanane sawa bin sawa na akina dada. Na ili wasiachwe nyuma sana na kina dada hao, hawasahau kuvaa mikufu inayong'ara kuliko hiyo ya akina dada. Nayo mitindo ya nguo huzihangaisha akili zao saa ishirini na nne za kutwa. Macho na masikio yao hukaa chonjo kila dakika ili wafahamu ni mitindo gani mipya iliyoingia hasa kutoka ng'ambo kunakoishi wazungu wenyewe. Wengine nywele wameziweka 'kalikiti'. Suruali wanavaa zilizoganda mwilini utadhani zimewekwa gundi. Nao wengine wana mikururo ya marafiki wasichana. Ukiwauliza kisa na maana ya kutongoja hadi wakati ufike wanasema ndio mtindo. Ukiwauliza na 'Ukimwi je? *Wanakuchezesha kayamba* huku wakilumba kuwa Ukimwi ni porojo tupu; eti wamefanya vituko vyao miaka yote hiyo; inakuwaje *hawajaenda na ulele ngoma?*

Hata hivyo, kwa vile *unga wa manga si dawaya chongo*, baada ya pata shika zote hizo, kilichokuwa na mwanzo kinaanza kufikia hatima yake. Ukweli unaanza kuchukua mahali pake. Muda ambao wangetumia kujizatiti kwa minajili ya siku za baadaye wanashtukia ghafla kuwa tayari umeshawapa kisogo. Majuto na mikasa inawafuata unyo unyo.

Ni muhimu sana vijana kufungua macho yao ili kuona mwanga. Wanafaa kuelewa fika kuwa ujana ni moshi tu. Dakika hii upo, dakika nyingine ushatoweka. Mungu alipoamua kuwa kila

binadamu ni lazima apitie ujanani alikuwa na sababu maalumu. Ujana ni kipindi cha maisha cha kujifunga masombo kwa majukumu ya baadaye. Ni kipindi cha kujitafutia maarifa tunu. Iwapo hali ni kinyume, basi mambo hayana budi kwenda mrama

Maswali

1. Ipe taarifa hii kichwa mwafaka. (alama 1)

.....
.....

2. **Eleza** msimamo wa watu wengi kuhusu imani kwenye jaala.

(alama 2)

.....
.....
.....
.....

3. **Taja** vitendo vyovyote vinne vinavyoonyesha upotovu miongoni mwa vijana. (alama 4)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Kutokana na taarifa; **eleza** jinsi vijana wanavyoambukizwa ugonjwa wa ukimwi

(alama 3)

.....
.....
.....
.....
.....

5. Unadhani ni mambo yapi mengine yanachangia tabia potovu kati ya vijana?

(alama 2)

.....
.....
.....
.....

6. **Toa** maana ya:

(alama 3)

(a) Kufanya msirimbo

.....
.....
.....

(b) Unga wa manga si dawa ya chongo

.....
.....
.....

(c) Kwenda mrama

.....
.....
.....

UFUPISHO: (Alama 15)

Soma kifungu kisha uyajibu maswali yanayofuata.

Nidhamu ni kitu cha maana sana maishani mwa binadamu. Kila mwanafunzi anapaswa kuwa na nidhamu ya hali ya juu sana. Akiwa na nidhamu hiyo, atakuwa mtu mwadilifu, anayeweza kustahiwa na kusadikika katika mambo, shughuli na hali tofauti.

Kwanza, mtoto mwenye nidhamu huwa kama anga au nuru nyumbani mwao, shuleni na pia katika jamii. Watu wote wanampenda na kumheshimu. Wazee kwa vijana wote wanamtegemea kama msimamizi wa mambo nyeti ya maisha yao. Kwa hivyo, ni dhahiri shahiri kwamba mwadilifu hunufaika sana, kinyume na mkaidi ambaye wahenga walimwambia kwamba atakosa kufaidi hadi siku ya Idi.

Pili, huwadia nyakati ambapo huwa kuna jambo la busara, mathalani jukumu ama dhima fulani ambayo huhitaji tu mwakilishi mmoja darasani, shuleni au katika jamii. Watu hapana shaka watamteua yule mwadilifu kuchukua nafasi kama hiyo. Ndio maana viranja wanaoteuliwa shuleni, huwa ni wanagenzi ambao tayari wamekwishatiliwa katika mizani na kupigwa msasa madhubuti.

Vile vile, mwadilifu daima atajiepusha na shutuma na majanga yote yanayoweza kuchipuka. Kuna msemo maarufu, kwa busara yake iliyobusarisha mwadilifu kwamba “aliye kando haangukiwi na mti.” Pia waliambiwa kwamba, “pilipili usiyoila yakuwashiani?”

Ni bayana kutokana na misemo hiyo miwili kwamba mwenye nidhamu hawezi kuhusishwa na majanga hatari yanayoweza kuyakumba watu.

Walakini ni vyema kujiuliza, je, nidhamu huanzia wapi, na kwa nini kuna baadhi ya ‘watoro’ ambao ni utovu wa nidhamu? Utovu wa nidhamu huanzia awali sana maishani mwa mja. Mtoto anapozaliwa, anategemea miongozo na mielekeo ya watu wazima ambao wamo mazingirani mwake. Ndipo wakale wale waliokaramka walisema kwamba mtoto akibebwa, hutazama kisogo cha mamake.

Hivi ni kusema kwamba, nidhamu au utovu wa nidhamu huanzia nyumbani hadi shuleni, kisha hupanuka hadi kufikia kiwango ambapo mja anatangamana na watu wote katika maisha yake. Ikiwa sehemu moja ya ukuaji wa nidhamu maishani mwa mja itasambaratika, basi hawezi akawa mkamilifu kinidhamu maishani mwake.

Kwa vile ni bayana kwamba mabaya yote ayatendayo duniani hulipwa na Mola papa hapa duniani, watovu wa nidhamu wote huishia kuangamia, ama kujuta mno kwa amali zao potovu. Ni kheri mja kujitahidi mwenyewe, kwani uhalifu haulipi chochote.

.....

.....
.....
.....

3. MATUMIZI YA LUGHA (ALAMA 40)

(a) Taja mbili za likwidi (Alama 1)

.....
.....
.....

(b)
i. Eleza maana ya kishazi (Alama 1)

.....
.....
.....

ii. Onyesha vishazi katika sentensi ifuatayo
Nilipompata akilalama ndani ya darasa, nilimshauri kupunguza mawazo. (Alama 2)

.....
.....
.....
.....

(c) Andika sentensi hii upya bila kubadilisha maana ukitumia “O” rejeshi (Alama 2)
Mwanafunzi alitumwa nyumbani juzi na hajapata karo hadi leo

.....
.....
.....

(d) Tumia kivumishi kimilikishi nafsi ya pili kutunga sentensi katika wingi (Alama 2)

.....
.....
.....

(e) Eleza matumizi ya “na” katika sentensi ifuatayo;
Aisha aligongwa na gari nami nikampeleka hospitalini (Alama 2)

.....
.....
.....
.....

(f) Weka kitenzi hiki katika hali ya kuamrisha kulingana na maelezo mabano
(Alama 1)
-la (umoja)

.....
.....

(g) Andika ngeli za nomino zifuatazo (Alama 2)
Kiwete

.....
.....

(ii) Halmashauri

.....
.....

(h) Kanusha
Mwanafunzi mtundu ameiba kitabu kilichonunuliwa jana. (Alama 2)

.....
.....

(i) Changanua kwa kutumia visanduku
Mwalimu na mwanafunzi waliimba wimbo mtamu jioni (Alama 4)

(j) Tunga sentensi kudhihirisha matumizi mojamoja ya viwakifishi vifuatavyo.

(Alama 3)

i. Mshazari

.....
.....

ii. Parandesi

.....
.....

iii. Ritifaa

.....
.....

(k) Andika katika ukubwa

Mke wa mzee huyu hupenda watoto sana

(Alama 2)

.....
.....

(l) Tunga sentensi moja kutofautisha ‘thamini’ na ‘dhamini’

(Alama 2)

.....
.....
.....

(m) Geuza sentensi hii hadi usemi wa taarifa

“Mtapokea mshahara wenu kesho,” mkurugenzi mkuu akasema, “ninaendea pesa kwenye benki wakati huu.”

(Alama 3)

.....
.....
.....
.....

(n) Tunga sentensi na uonyeshe shamirisho na chagizo katika sentensi hiyo

(Alama 4)

.....
.....
.....

.....
.....

(o) Bainisha mofimu katika neno
Walichimba

(Alama 2)

.....
.....
.....
.....
.....

(p) Kwa kutumia mifano, tofautisha kati ya viwakilishi nafsi huru na viwakilishi
nafsi viambata (Alama 2)

.....
.....
.....
.....
.....

(q) Nyambua kitenzi kifuatacho katika kauli ya kutendesha
Ogopa

(alama 1)

.....
.....

(r) Tunga sentensi kuonyesha wakati ujao hali timilifu

(alama 1)

.....
.....
.....

(s) Andika kisawe cha neno kilimo
Mwaliko huo ulinishtua

(alama 1)

.....
.....
.....
.....

